

Bölüm I.

Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye’de Müzecilik ve Müze Eğitimi

Ünlü tarihçi Heredot’un “gök kubbenin altındaki en güzel coğrafya, yeryüzünün en güzel iklimine sahip” olarak nitelendirdiği Anadolu, binlerce yıldır onlarca uygarlığa ev sahipliği yapmış ve günümüzde adeta bir açık hava müzesini andırmaktadır. Tarih boyunca bu açık hava müzesinde ahenk içerisinde yer alan yüzlerce kültürel miras varlığı özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda resmî veya gayriresmî statüdeki kişiler tarafından yurtdışına çıkarılmış, çıkarılan bazı eserler günümüzde resmi yazışmalar neticesinde Türkiye’ye iadesi gerçekleşse de Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde birtakım politik izinlerle yurtdışına çıkarılan, bir kısmı taşınmaz olan, pek çok eserin anayurduna dönüşü ise maalesef sağlanamamıştır. Bu durumun yaşanmasında, muhtelif etkenler rol oynasa da, müzeciliğin ülkemizde geç kurumsallaşmasının payının yüksek olduğu ifade edilebilir. Türk müzeciliğine dair ilk izlerin Anadolu Selçuklu Devleti (13. yy) döneminde saray etrafına farklı dönemlere ait eserlerin nizami şekilde dizilmesiyle başladığı, Osmanlı Devleti’nde ise başta hanedan üyeleri olmak üzere bazı yüksek dereceli memurların koleksiyonerlik faaliyetleriyle devam ettiği bilinmektedir. Ancak daha kurumsal anlamda Türkiye’deki ilk müzecilik faaliyeti 1846 yılında Fethi Ahmet Paşa tarafından İstanbul’da Aya İrini Kilisesi’nde “Mecma-ı Âsâr-ı Atika” olarak adlandırılan eserlerin toplanmasıyla başlamıştır. Bu eserler daha sonrasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nin de temelini oluşturmuştur. Bu koleksiyon geliştirilerek 1869 yılında Müze-i Hûmâyun adıyla bir müze kurulmuştur. Bu müzenin başına 1881 yılında Osman Hamdi Bey’in getirilmesiyle Türk müzeciliğinde yeni bir döneme geçilmiştir. Bu yeni dönemde müzeciliğe ilişkin yasal düzenlemeler oluşturulmuş, eski eserlerin yurtdışına çıkarılması engellenmeye çalışılmış, Türk kazı çalışmalarına başlanmış ve bilimsel çalışmalara hız verilmiştir.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte 19. yüzyılın son, 20. yüzyılın ise ilk çeyreğindeki müzecilik faaliyetleri sahiplenilerek ve bu alanda önemli gelişmeler kaydedilerek kurumsallaşma süreci hız kazanmıştır. Bu dönemde müzelere verilen önem artmış, yeni yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiş (Âsâr-ı Atika ve Müzeler Müdürlüğü’nün kurulması gibi), devlet destekli kazılara hız verilmiş ve pek çok şehirde yeni müzeler [Adana (1924), Afyon (1933), Ankara Arkeoloji Müzesi (1921), Ankara Etnografya Müzesi (1930), Antalya (1922), Ayasofya (1934), Bergama (1924), Diyarbakır (1934), Edirne (1925), Hatay (1938), İzmir (1924), Kayseri (1930), Konya (1927), Manisa (1937), Tokat (1926)] açılmış ve yine pek çok şehirde ise müze depoları oluşturulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında birkaç müzenin varlığından söz edilebilirken, 2022 TÜİK Kültürel Miras İstatistikleri’ne göre, bugün Türkiye’de 211’i devlet, 341’i ise özel olmak üzere toplamda 552 müze bulunmaktadır. Müzelerdeki eser sayısı ise 3 milyon 750 bini aşmış durumdadır. Türkiye’deki müzelerdeki niceliksel artışı niteliksel ilerlemenin de desteklediği görülmektedir. Nitekim müzelerin önemli bir kısmının çağdaş müzecilik anlayışıyla hizmet verdiği söylenilebilir. Müzelerdeki niceliksel ve niteliksel ilerlemelerin müzelere olan ilgiyi de artırdığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda 2000 yılında 6 milyon 887 bin olan müze ve ören yeri ziyaretçi sayısı, 2015 yılında 28 milyon 454 bine, 2022 yılında ise 45 milyon 822 bine yükselmiştir. Yalnızca Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı müze ve ören yerlerinden 1 milyar 76 milyon Türk Lirası gelir elde edilmiştir. Bunların yanı sıra 2022 yılında 48 Milli Park, 261 Tabiat Parkı, 113 Tabiat Anıtı ve 31 Tabiat Koruma Alanı’na ulaşılmıştır. Diğer yandan UNESCO Kültürel Miras Listesi’nde 2023 itibarıyla 21 doğal ve kültürel unsurumuz bulunmaktadır. Bu rakam Almanya’da 52, Amerika Birleşik Devletleri’nde 25, Avustralya’da 20, Belçika’da 16, Birleşik Krallık’ta 33, Brezilya’da 23, Fransa’da 52,

İran’da 27 ve Meksika’da ise 35’ tir. Dolayısıyla onlarca medeniyete ev sahipliği yapmış bu coğrafyanın kültürel ve doğal miraslarını korumak ve görünürlüklerini artırmak için UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi’nde yer alan başta 79 unsurumuzun ve henüz listelere alınmamış alanlarımızın kaydı için gerekli girişimlerin başlatılması ve takibi önem arz etmektedir.

Ülkemizde müzecilik eğitime ilişkin gelişmelerin müzecilik alanındaki ilerlemelerle paralel ilerlemediği görülmektedir. Halbuki ilk müzecilik eğitime ilişkin bir okulun kurulması girişimi Osmanlı Devleti resmi makamları tarafından 1870’li yıllarda ortaya atılsa da (İzzediniye Müze Okulu) birtakım nedenlerle bu okul eğitim-öğretim faaliyetlerine başlayamamıştır. Bu okulun kurulamaması, başlangıçta yeterince müzeye sahip olunmaması vb. gibi nedenlerle yakın bir döneme kadar müzelerin personel ihtiyaçları Sanat Tarihi ve Arkeoloji programlarından karşılanmıştır. Ancak müzelerin sayısının hızla artması, çağdaş müzecilik yaklaşımlarının yaygınlaşması, müzeciliğin profesyonel bir alan olduğuna yönelik farkındalığın oluşması ile alanında uzman müze personellerine yönelik ihtiyaç da artmıştır. 1989 yılından itibaren kronolojik olarak Yıldız Teknik Üniversitesi, Başkent Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi bünyesinde müzecilik bölümlerinin kurulması bu alandaki ihtiyacı karşılamaya yönelik gelişmelerdir. Açılan programlar ağırlıklı olarak lisansüstü dereceler vermelerinden dolayı müzecilik alanındaki bilimsel akademik çalışmaların da artmasını sağlamıştır. Bu bilimsel çalışmalar ise Türkiye’de müzeciliğin nitelik olarak gelişimini desteklemiştir. Müze ve ören yerlerine yönelik istatistiklerdeki artışa paralel bir diğer durum ise bu mekanlara yönelik okul çağındaki ziyaretçi sayısının da artmış olmasıdır. Bu artışın temelinde 18 yaş altındaki çocuklar ile öğretmenlerin müze ve ören yerlerini ücretsiz ziyaret etmelerine imkân verilmesinin yer aldığı söylenilebilir. Üniversite düzeyinde ise sanat tarihi, arkeoloji ve müzecilik bölümü öğrencileri de ücretsiz giriş ayrıcalığından yararlanabilmektedirler. Bu ücretsiz girişlerin geleceğin öğretmenleri olacak eğitim fakültesi öğrencileri için de genişletilmesi elzem olarak görülmelidir.

Türkiye’de öğrenme-öğretme sürecinde okul dışı öğrenme ortamlarından yararlanılmasının önemi eğitimciler tarafından giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı’nun iş birliği ile öğretmenlere yönelik gerçekleştirilen müze eğitime yönelik hizmet içi eğitimler ve yukarıda ifade edilen müzelere girişlerdeki ayrıcalıklar bu kabulü geniş ölçüde artırmıştır. Ancak ziyaretlerin yalnızca öğretmenlerin içsel motivasyonlarına bırakılması, sınıflardaki öğrenci sayılarının fazla olması, yasal prosedür ve sorumlulukların hâlâ fazla olması gibi nedenler öğretmenlerin öğrencileriyle bu mekanlara ziyaretlerini güçleştirmekte ve ziyaret sıklığının sistematik bir hale dönüşmesinin önüne geçmektedir. Diğer yandan ziyaret gerçekleştiren öğretmenlerin ise bu ziyaret sürecini pasif geçirdikleri daha çok müze personellerinin rehberliğinden hızlı bir turlama şeklinde yararlandıkları görülmektedir. Öğretmenlerimizden bu sürecin etkinlik temelli olması, bilginin yanı sıra değer, beceri ve olumlu tutum geliştirmeye de yardımcı olacak şekilde planlanması ve yürütülmesi beklenmektedir.

Türkiye’de müzecilik ve müze eğitimi alanında artan akademik çalışmaların son yıllarda artmasıyla birlikte bu alandaki çalışmaların yer alabileceği akademik platformlar da kurulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda 2018 yılında Uluslararası Üniversite Müzeleri Birliği Platformu Kültürel Miras Dergisi (UNIMUSEUM), 2019 yılında Journal of International Museum Education (JIMuseumED) ile 2020 yılında Library, Archive and Museum Research Journal (LAMRe) dergileri kurulmuştur. Bu dergilerin kurulması ve yayın hayatlarını sürdürmeleri de ilgili alanın gelişimine destek olmaktadır. Tüm bu gelişmelerden hareketle Türkiye’nin ilk yüzyılında müzecilik alanında gösterdiği ilerlemenin ikinci yüzyılında çağdaş gelişmeler ışığında katlanarak devam edeceği ifade edilebilir.

Bölüm II.

Takdim

Değerli araştırmacılar ve okurlar, birçok bilimsel dergi farklı zamanlarda ve konularda özel sayılar yayınlarsa da Cumhuriyet'in 100. yılına ithafen farklı alanlarda yapılan özel sayıların bunlar içerisinde ayrı bir öneme sahip olduğu söylenebilir. JIMuseumED Editör Kurulu olarak 2022 yılında duyurduğumuz "Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Müzecilik ve Müze Eğitimi" adlı özel sayımızı sizlerle buluşturmaktan gurur ve mutluluk duyuyoruz. Bu özel sayımızda 8'i araştırma, 3'ü inceleme, 1'i olgu sunumu, 1'i bibliyografya, 1'i söyleşi ve 1'i çeviri türlerinde olmak üzere toplamda 15 çalışmayı sizlerle buluşturuyoruz. Özel sayımıza farklı kurumlardan (Ankara Üniversitesi, Başkent Üniversitesi, Düzce Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Tekirdağ Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Millî Eğitim Bakanlığı ve Vorarlberg Müzesi) 21 araştırmacı yazar olarak, 22 araştırmacı ise hakem olarak katkı sunmuştur.

Katkı sunan başta yazarlarımız Prof. Dr. Bahri ATA, Prof. Billur TEKKÖK KARAÖZ, Prof. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN, Prof. Dr. Levent MERCİN, Doç. Dr. Ayşem YANAR, Doç. Dr. Ceren GÜNERÖZ, Doç. Dr. Ferah BURGUL ADIGÜZEL, Doç. Dr. Hafize ER TÜRKÜRESİN, Doç. Dr. Pınar PINARCIK, Doç. Dr. Zülfiye Gül ERCAN, Dr. Öğr. Üyesi Derya ÖZŞEN, Dr. Öğr. Üyesi Seher Selin ÖZMEN, Öğr. Gör. İlhami DİKSOY, Arş. Gör. Şeyma Sultan BOZKURT, Doktora Öğrencisi Demet ÖNER, Doktora Öğrencisi Emrah AKKAŞ, Doktora Öğrencisi Ömer BİNEKÇİ, Bilim Uzmanı Esra SEVİ, Bilim Uzmanı Nesrin ASLAN, Bilim Uzmanı Selen YUMAK ve Müze Eğitimcisi Fatih ÖZÇELİK'e teşekkürlerimizi, gönderilen çalışmalarını özveriyle inceleyen hakemlerimize de şükranlarımızı sunarız.

Dergimiz TR Dizin ekipleri tarafından inceleme altında olup, 2022 yılı itibariyle EBSCOhost Academic Search Ultimate, EBSCO Central & Eastern European Academic Source, ERIH PLUS, NSD - Norwegian Centre for Research Data ve Index Copernicus - ICI Journals Master List başta olmak üzere birçok uluslararası indeks ve veri tabanı tarafından tarandığını, ayrıca H.W. Wilson Education Full Text tarafından da kabul aldığını sizlerle paylaşmak isteriz. 2022 yılında duyurusunu yaptığımız JIMuseumED'te 2024 yılı (Cilt 6) itibariyle yayınlanacak tüm çalışmalarının hem Türkçe hem de İngilizce tam metin olarak yayınlanacağını, değerlendirme sürecinin Türkçe olabileceğini ancak yayın aşamasından önce İngilizce tam metnin talep edileceğini bu vesileyle tekrar hatırlatıyoruz. Cumhuriyetimizin 100. Yılı kutlu olsun, nice güzel yüzyıllara...

Doç. Dr. Galip ÖNER

Editör

